

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE**

Rolul lecturii în constituirea identității

**TEZĂ DE DOCTORAT
REZUMAT**

**Conducător de doctorat:
Prof. univ. dr. VERESS CAROL**

**Student-doctorand:
SZABÓ KATALIN**

2021

CUPRINS

INTRODUCERE.....	5
<i>Justificarea alegerii temei.....</i>	<i>5</i>
<i>Fundamentarea teoretică.....</i>	<i>6</i>
<i>Problema de cercetare.....</i>	<i>9</i>
<i>Considerații metodologice.....</i>	<i>10</i>
I. REȚEAUA TEORETICĂ.....	12
I.1. Caracterul personal.....	12
I.2. Concepte și contexte.....	14
<i>Timp prezent.....</i>	<i>15</i>
<i>Experiență.....</i>	<i>30</i>
<i>Lume.....</i>	<i>37</i>
I.3. Reflexie 1.....	39
II. CITITORUL ȘI LUMEA SA.....	42
II.1. Moduri de lectură.....	42
II.2. Experiențe de lectură actuale.....	48
<i>Lectura textelor literare.....</i>	<i>48</i>
<i>Lectura textelor filosofice.....</i>	<i>56</i>
II.3. Reflexie 2.....	62
III. APLICAȚII – PRACTICILE MELE DE LECTURĂ.....	65
III.1. Dileme de rol și forme de persuasiune în viața de zi cu zi a unui profesor de literatură maghiară.....	65
III.2. Din experiența mea de cititor.....	77
<i>Experiența timpului pe baza romanului Hősöm tere al lui Lajos Parti Nagy.....</i>	<i>78</i>
<i>Media și/sau Medeea? Două abordări ale unui interviu.....</i>	<i>87</i>
<i>Efecte vizuale – dialoguri mediale.....</i>	<i>95</i>
<i>Libertatea interpretării.....</i>	<i>100</i>
<i>Între metamorfoze.....</i>	<i>106</i>
<i>Orizonturile de întrebare din Megyek utánad.....</i>	<i>114</i>
<i>Experiența adevărului operei de artă.....</i>	<i>127</i>
III.3. Reflexie 3.....	135
IV. RELAȚIILE DINTRE LECTURĂ ȘI IDENTITATE.....	139

IV.1. Lectura ca investiție?.....	139
IV.2. Edificarea propriei personalități.....	141
IV.3. Reflexie 4.....	144
SUSPENDARE (ÎN LOC DE CONCLUZII).....	146
ANEXĂ.....	150
BIBLIOGRAFIE.....	155
BIBLIOGRAFIE ONLINE (INTERVIURI, CONVORBIRI).....	169

CUVINTE-CHEIE

filosofie aplicată, bricolaj, deconstrucție, fenomenologie, existență în rețea, hermeneutică, homo narrans, identitate, perspectivă interdisciplinară, timpul prezent, lectură, experiență, lume

ROLUL LECTURII ÎN CONSTITUIREA IDENTITĂȚII

REZUMAT

Arta contemporană este o oportunitate de a privi propria lume, de a interpreta specificul ei. O oportunitate de a ne cunoaște, de a pune întrebări, dar și un prilej de dialog: de a compara lumea tradiției culturale cu cea de astăzi. Cititorul reflexiv devine conștient de legăturile dintre trecut și prezent, de alteritate. Astfel, lectura operei de artă nu este o întâlnire cu obiecte, ci o întâlnire cu lumea vie.

Ceea ce mă preocupă este *viața intensă* pe care o trăiește cititorul în prezent. De aceea, *subiectul* disertației mele este rolul lecturii în modelarea identității.

Mediul intermediar, lumea interconectată, permite o realizare mai deschisă, dar asemănătoare cu cea tradițională, a lecturii, la începutul secolului XXI. *Obiectivul cercetării* este interpretarea acestei situații hermeneutice, examinarea modului în care un individ socializat în lumea internetului poate practica lectura aprofundată.

În cadrul disertației, abordez lectura ca pe o manifestare umană formatoare de identitate, de-a lungul unor *ipoteze filosofice*. Din punctul de vedere al paradigmelor, cercetarea se înscrie în

spațiul *interdisciplinar* dintre *hermeneutică*, *fenomenologie*, *estetica receptării a deconstrucției* și *științele sociale* (studii de rețea, studii culturale, studii literare).

Interpretarea contextelor operelor literare și a identității cititorului ca ființă umană este o întrebare de *filosofică aplicată*. În textele de ficțiune sunt create lumi proprii. Aceste lumi pot fi abordate nu doar din punct de vedere estetic, ci și din perspectivă epistemologică și etică. O operă de artă, prin lumea sa unică, permite astfel ridicarea aceluiași întrebări/teme ca și un text filosofic. Cadrul conceptual construit în textul filosofic îndreaptă însă atenția asupra generalului, spre deosebire de particularitatea operei de artă. În disertația mea, explorez modul în care cele două moduri de discurs, textele artistice și filosofice, îmi modelează experiența de cititor și, prin urmare, personalitatea.

Problema de cercetare, la care se referă titlul disertației, vizează, așadar, interpretarea obiceiurilor de lectură.

Pe baza presupuzițiilor și experiențelor mele personale cu privire la subiectul cercetării, **ipotezele** mele sunt următoarele: există similitudini între modalitățile tradiționale de lectură și comportamentele de lectură în lumea internetului – trăim accesarea spre o lume ficțională/virtuală și o dihotomie constantă (aici și acolo); în ciuda libertății și a coexistenței, scopul omului este de a-și ordona lumea, de a se defini ca *homo narrans*.

Primul capitol este o schiță a rețelei teoretice care mi-a fost de ajutor pe parcursul cercetării preliminare și a experimentului care face obiectul acestei disertații. În *Considerațiile intempestive* ale lui Nietzsche, termenul de „viață activă” se referă, în lectura mea, la atitudinea activă. O abordare critică care explorează relațiile și conexiunile dintre prezent și trecut îmi permite să-mi înțeleg lumea, iar înțelegerea mea despre lume este, de fapt, o abordare a vieții de zi cu zi.

Scrierile lui H. Bergson (*Timp și libertate*, *Gândirea și mișcarea*, *Introducere în metafizică*) tratează, de asemenea, relația cu o lume ambiguă. Lumea vieții de zi cu zi, prezentul poate fi descris din punct de vedere empiricist prin conceptul de durată. Durata este asociată cu interesul și timpul de calitate, cu multiplicarea acestuia. Prezentul este, așadar, determinat de extensie, dar și de mișcare. Ceea ce experimentăm în existența noastră este schimbarea. Astfel devine importantă *intuiția*, care, potrivit lui H. Bergson, este un act prin care devenim conștienți de personalitatea noastră și apoi de pluralitatea lumilor. Prin urmare, pe lângă rațiune, senzualitatea și voința sunt, de asemenea, importante, potrivit lui Bergson. Cunoașterea este însă confruntarea cu schimbarea.

E. Husserl atrage atenția asupra *câmpului perceptual* temporal în *Criza științelor europene*. Lumea vie generată subiectiv-relațional nu înseamnă doar experiența propriei situații. Câmpul nostru perceptiv este determinat și de celălalt. Astfel, Husserl, și mai târziu M. Merleau-Ponty, pun accentul pe *relațiile intersubiective*. Pentru fenomenologi, autoreflexivitatea este completată cu o discuție a problematicii celuilalt.

În volumele sale *Fenomenologia percepției și Vizibilul și invizibilul*, M. Merleau-Ponty discută experiența dintr-o perspectivă fenomenologică. În prezentul mereu actual pot percepe lumea mea, căreia îi aparțin. Percepția este definită de *trup* și de *orizont*. Dar experiența poate fi extinsă la nivelul *conștiinței*. Am posibilitatea de a mă poziționa chiar și în mediul *virtual*. Abordarea *existențială* este posibilă prin *intenționalitate* și o relație conștientă cu mine însumi și cu lumea mea în timp.

În abordarea fenomenologică-ontică a lui M. Heidegger, cu care m-am familiarizat pe baza studiul său *Conceptul de timp* și a operei majore *Ființă și timp*, forma dialogică și personalitatea sunt principalele aspecte. Sarcina omului este de a trăi experiența *Dasein*-ului: de a se *îngriji* de prezentul său într-un mod adecvat și de a-și crea o existență autentică prin intermediul unei atitudini întrebătoare.

Eu trebuie să fac din viața autentică o realitate în lumea digitalizată a secolului XXI. Bazându-mă pe lucrarea antropologului social norvegian T. Hylland Eriksen, *Tirania momentului*, am evidențiat câteva dintre trăsăturile care sunt caracteristice societății de astăzi. Prezentul poate fi descris în termenii de *informație*, *fragmentare*, *accelerare* și *virtual*. Ținând cont de aceste caracteristici, consider în continuare că *Weilen* (termenul lui Heidegger), sau timpul lent (termenul lui Hylland Eriksen), este important. Din punctul meu de vedere, acest obiectiv poate fi atins prin lectură aprofundată, așa cum o ilustrează următoarele trei capitole ale disertației.

În cel de-al *doilea capitol*, mă ocup de cititor și de lumea acestuia printr-o prezentare istorică și o tematizare a experiențelor mele ca cititor în prezent. Prezentarea istorică reflectează asupra schimbărilor cantitative, calitative și tehnice de-a lungul secolelor. Descriind experiențele mele actuale de lectură (bazate pe texte literare și filosofice), atrag atenția asupra diferitelor metode de lectură. Abordările centrate pe cititor-receptor (de exemplu, *hermeneutica* și *deconstrucția*), care au apărut în a doua jumătate a secolului XX, au în comun forma dialogică și dorința de înțelegere.

Opera *Adevăr și metodă* a lui H.-G. Gadamer pune în evidență atitudinea interogativă. Cititorul este confruntat cu o altă lume într-o situație similară cu cea a *jocului*. Confruntarea cu particularitățile propriei lumi și ale lumii celuilalt este, de fapt, operarea *conștiinței ancorate istoric*. Reinterpretarea repetată este experiența practică a *cercului hermeneutic*: fiecare nouă întâlnire produce sensuri noi, articulate de cititor prin intermediul limbajului. Interpretarea este înțelegerea lumii celuilalt, un gest de *bunăvoință hermeneutică*.

În *Gramatologia* sa, J. Derrida aruncă o suspiciune deconstructivă asupra punctului de vedere al lui Gadamer. Punând în discuție structura, Derrida deschide calea îndoielii: textul este o structură acentrată, iar operele sunt deci ilizibile. Interpretarea poate fi construită pe baza semnelor interpretate ca urme de cititor.

Lectura deschisă de deconstrucție se complică și mai mult atunci când iau în considerare procedurile de lectură ale *studiilor culturale*. Abordările interdisciplinare apar ca o oportunitate. Înțelegerea prin lectură este, așadar, o funcție a diferitelor texturi culturale și situații-limită; de fapt, este o experiență a rețelelor.

În cel de-al *treilea capitol* al disertației mele, ilustrez ideea *existenței în rețea*. Încep această secțiune prin problematizarea situației cititorului. Discut propriile mele dileme de rol și experiențele de zi cu zi cu privire la lectură și cititori, apoi ilustrez practicile mele de lectură prin intermediul a șapte *studii de caz*. În fiecare dintre aceste subsecțiuni, explorez modul în care lectura și ontologia pot fi asociate prin interpretarea unor texte literare contemporane.

În al *patrulea capitol* (*Relațiile dintre lectură și identitate*) subliniez câteva dintre caracteristicile identității (identităților) experimentate prin intermediul modalităților de lectură. Lectura, care este o investiție în mine însămi, reprezintă și un mod de a parcurge diferite căi. Ceea ce devine important este călătoria către opera de artă aleasă, modul în care o citesc în compania altor texte și cum o citesc. Îmi formez identitatea în funcție de asta.

Din punctul de vedere al *hermeneuticii filosofice*, *identitatea* este trecută într-un plan secundar. În calitate de jucător, mă raportează la ceilalți în funcție de reguli, ceea ce afectează și auto-interpretarea mea. Schimbarea orizontului întrebărilor duce la o schimbare a identității mele în timp. Doar dorința de a înțelege este constantă.

Sugestia lui Derrida este diferită de dorința de înțelegere. Punctul său de vedere evidențiază diferența, respectiv jocul diferențelor. Prin urmare, jocul este mișcare și pentru Derrida, dar fără un centru sau o origine. Din punctul de vedere al lecturii și al formării identității, absența unui

centru duce la experiența *diseminării*. Dacă experimentez neliniaritatea în spațiu și timp, atunci nici identitatea nu va fi unitară, ci va fi definită de *diferențiere* continuă. Această afirmație este valabilă în special pentru lumea în rețea a secolului XXI, în care identitatea se articulează prin gestul de bricolaj.

Experimentul meu privind *rolul de formare a identității pe care îl are lectura* nu poate fi încheiat, ci doar suspendat. În disertația mea exemplific modurile de lectură a unor texte importante pentru propria persoană, dar și rolul definitoriu a lecturii în procesul de construcție a identității. Vorbesc despre proces, pentru că se pot observa diferențe în trăsăturile de personalitate de-a lungul timpului. Aceste trăsături se conturează în timp ca urmare a practicii lecturii aprofundate.

Combin hermeneutica benevolenței și perspectiva suspicioasă a deconstrucției în practicile de lectură în prezentul bazat pe rețele al secolului XXI. Încerc gesturi de înțelegere prin cunoașterea textelor primare și prin citirea interpretărilor acestora. Textele citate în teză, pe care am ajuns să le înțeleg prin implicarea mea în interpretare, sunt deopotrivă puncte de plecare și oportunități pentru mine. Puncte de plecare pentru formularea unor întrebări și oportunități de a mă confrunta cu diferențe. Diversitatea nu se aplică însă și la modul în care citesc. Metodele de lectură cunoscute încă din lumea galaxiei Gutenberg sunt încă valabile, contextul medial fiind cel care se schimbă în primul rând.

Prin călătoria pe care am parcurs-o în disertația mea, nu mi-am propus să creez un sistem conceptual. Totuși, mă refer la opiniile unor gânditori asociați cu diferite secole, perioade și școli filosofice (Platon, Sfântul Augustin, Nietzsche, Bergson, Husserl, Heidegger, Merleau-Ponty, Gadamer, Jauss, Derrida, Hadot, Patočka, Ropolyi). Realizez o interacțiune dintre conceptele lor, creând un fel de teorie a continuității, deși teoriile lor nu sunt continuări una a celeilalte, ci abordări ale subiectelor (individ/experiență, timp, viață/lume) din aspecte diferite. Cu toate acestea, se poate vorbi despre orizonturile fiecărui gânditor în parte ca fiind modelate de ceea ce au spus predecesorii lor, la fel cum orizonturile mele sunt modelate de textele gânditorilor la care m-am referit. Continuitatea pentru mine vine din faptul că noțiunile evidențiate (timpul prezent, experiența, lumea) sunt dominante la fiecare dintre ei. Cum este identitatea mea modelată de practicile mele de lectură?

Am încercat să răspund la această întrebare în patru moduri. Prin conturarea schimbărilor în modalitățile de lectură, am dorit să mă concentrez asupra istoricității. Prin tematizarea

modalităților de lectură a textelor literare, am evidențiat abordările centrate pe cititor-receptor care au ieșit în evidență în a doua jumătate a secolului XX. Acestea mă definesc în primul rând ca cititor și influențează poziția interpretativă pe care o adopt în profesia mea (sunt profesor de literatura maghiară la liceu).

Datorită profesiei mele, fac mereu legătura între textele filosofice și operele literare. Mă întreb cum mă poate ajuta filosofia în practica mea de zi cu zi. Așa am ajuns la gânditorii antici, pentru care filosofia însemna un mod de viață, iubirea înțelepciunii. În subcapitolul *Lectura textelor filosofice* ilustrez acest lucru: lectura filosofiei este cunoaștere, orientare, conștiința alegerii (tematizată și în Banchetul al lui Platon), viziune sistemică (dialectică), plăcere și, mai ales, așa cum subliniază Pierre Hadot, urmându-l pe Platon, un exercițiu spiritual.

A patra abordare constă în lecturarea a șapte opere literare contemporane și documentarea interpretărilor acestora. În fiecare dintre cele șapte studii de caz, demonstrez modul în care citesc textul în cadrul unei rețele de lucrări teoretice și alte opere de artă.

Cele șapte studii și celelalte capitole ale disertației sunt, din punctul meu de vedere, piesele de mozaic prin care pot vorbi despre subiectul ales și despre mine însămi. Neuniformitatea lor este o amprentă a prezenței mele în secolul XXI: unora le acord mai mult timp, altele au mai puține detalii, mereu exersează însă lectura metaforică. Lumea, totalitatea universului se relevă numai prin fragmente, accesate pe baza propriilor mele interese.

Dacă experimentez lumea prin lectură, mă confrunt și cu *întrebări ontologice*. Cine sunt eu? Ce anume mă definește? Cum să mă raportez? Studiile de caz sunt posibile răspunsuri la aceste întrebări și fiecare dintre ele tematizează și identitatea participanților, iar schimbările în personalitatea cititorului pot fi urmărite în interpretările textelor citite.

Lectura menține vie practica interogației. În acest fel pot realiza ceea ce gânditorii antici numeau dragostea și cultivarea filosofiei. Lectura, mai ales cea aprofundată, duce la practicarea unui stil de viață reflexiv. Întrebările trebuie să fie mereu puse din nou, viața trebuie să fie din nou admirată, intensitatea ei trebuie trăită. Lectura este, așadar, întâlnirea mea personală cu prezentul.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

ASSMANN, Jan

1999 *A kulturális emlékezet*. Atlantisz Könyvkiadó, Bp. (fordította Hidas Zoltán).

AUGUSTINUS, Aurelius

1999 *Szent Ágoston vallomásai*. Szent István Társulat, Bp. (fordította: Dr. Vass József).

<http://mek.oszk.hu/04100/04187/04187.htm> (utolsó letöltés: 2015. július 27.)

BARABÁSI Albert-László:

2018 *A képlet*. Libri Könyvkiadó, Bp.

2020 *Behálózva*. Libri Könyvkiadó, Bp.

BERGSON, Henri

é.n *Idő és szabadság. Tanulmány eszméletünk közvetlen adatairól*. Franklin Társulat, Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, Bp. (fordította: Dr. Dienes Valéria).

2012 *A gondolkodás és a mozgó*. L'Harmattan Kiadó, Bp. (fordította: Dékány András).

BODOR Ádám

2015 *Vissza a fülesbagolyhoz*. Magvető Kiadó, Bp.

CAVALLO, Guglielmo – CHARTIER, Roger (szerk.)

2000 *Az olvasás kultúrtörténete a nyugati világban*. Balassi Kiadó, Bp. (fordította: Sajó Tamás).

DERRIDA, Jacques

1994 *A struktúra, a jel és a játék az embertudományok diszkurzusában*. In: *Helikon* 1-2., 21–35. http://real-j.mtak.hu/1222/1/HELIKON_1994.pdf (utolsó letöltés: 2021. V. 4.) (fordította: Gyimesi Tímea).

2005 *A papír (a)vagy én, tudják... Új spekulációk a szegények fényezéséről*. In: Bónus Tibor et alii. (szerk.): *Intézményesség és kulturális közvetítés*. Ráció kiadó, Bp., 381–415. (a fordítást az eredetivel egybevetette: Sutyák Tibor).

2015 *Grammatológia*. Typotex Kiadó, Bp. (fordította: Marsó Paula).

ERIKSEN HYLLAND, Thomas

2009 *A pillant zsarnoksága*. L'Harmattan Kiadó, Bp. (fordította: Vaskó Ildikó).

FEHÉR M. István

2003 *József Attila Esztétikai írásai és Gadamer hermeneutikája*. Kalligram kiadó, Pozsony.

2006 *Hermeneutika, irodalom, medialitás. Írásbeliség és könyvnyomtatás mint az irodalmi jelentés közvetítésének, a tudás és a tradíció átadásának a közege*. In: Oláh Szabolcs et alii (szerk.): *Szerep és közeg. Medialitás a magyar kultúratudományok 20. századi történetében*. Ráció Kiadó, Bp.

2013 *Szót érteni egymással. Jegyzetek a Gadamer–Derrida-vitához.* In.: Fehér. M. István, Lengyel Zsuzsanna Mariann, Nyíró Miklós, Olaj Csaba (szerk.): „Szót érteni egymással”. *Hermeneutika, tudományok, dialógus.* L’Harmattan Kiadó–MTA–ELTE Hermeneutika Kutatócsoport, Bp., 21–63.

FOUCAULT, Michel

1999 *A szexualitás története I. A tudás akarása.* Atlantisz Kiadó, Bp. (fordította: Ádám Péter).

2000 *Mi a szerző?* In: Uő.: *Nyelv a végtelenhez.* Latin Betűk Kiadó, Debrecen, 119–146. (fordították: Erős Ferenc és Kicsák Lóránt).

GADAMER, Hans-Georg

1984 *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlat.* Gondolat kiadó, Bp. (fordította: Bonyhai Gábor).

GALLAGHER, Shaun – ZAHAVI, Dan

2008 *A fenomenológiai elme.* Lélekben Otthon Kiadó, Bp. (fordította: Váradi Péter).

GEERTZ, Clifford:

2001 *Az értelmezés hatalma.* Osiris, Bp. (fordították: Andor Eszter, Berényi Gábor, Botos András, Farkas Krisztina, Fejér Balázs, Jakab András, Kárpáti Eszter, Kovács Éva, Lovász Irén, Sajó Tamás).

GRECSÓ Krisztián

2014 *Megyek utánad.* Magvető Kiadó, Bp.

HABERMAS, Jürgen

1994 *Képesek-e a komplex társadalmak észszerű identitás kialakítására?* In.: Uő.: *Válogatott tanulmányok.* Atlantisz Könyvkiadó, Bp., 141–183. (fordították: Adamik Lajos, Bendl Júlia, Felkai Gábor).

1999 *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása.* Osiris Kiadó, Bp. (fordították: Endreffy Zoltán, Glavina Zsuzsa).

HADOT, Pierre:

2010 *A lélek iskolája. Lelkigyakorlatok és ókori filozófia.* Kairosz Kiadó, Bp. (fordította: Cseke Ákos).

2019 *Filosofia ca mod de viață. Convorbiri cu Jeanne Carlier și Arnold I. Davidson.* Humanitas, Buk. (fordította: Cotoră, Adrian).

HEIDEGGER, Martin:

1988 *A műalkotás eredete*. Európa könyvkiadó, Bp. (fordította: Bacsó Béla).

1992 *Az idő fogalma*. In: Uő: *Az idő fogalma. A német egyetem önmegnyilatkozása. A rektorátus 1933/34*. Kossuth Kiadó, Bp. (fordította: Fehér M. István).

2004 *Lét és idő*. Osiris Kiadó, Bp. (fordították: Vajda Mihály, Angyalosi Gergely, Bacsó Béla, Kardos András, Orosz István).

HUSSERL, Edmund

1998 *Az európai tudományok válsága*. Atlantisz Kiadó, Bp. (fordították: Egyedi András, Ullmann Tamás).

JAUSS, Hans Robert

1997 *Az irodalmi posztmodernség*. In Uő.: *Recepcióelmélet – esztétikai tapasztalat – irodalmi hermeneutika*. Osiris Kiadó, Bp., 211-235. (fordították: Bernáth Csilla, Bonyhai Gábor, Katona Gergely).

KIRÁLY V. István

2004 *Kérdő-jelezés*, Kalligram Kiadó, Pozsony.

2001 „*Legyen tanúja.*” *A tanúság hermeneutikája a Megbocsátásban*. In: Müllner András – Odorics Ferenc (szerk.): *Megbocsátás*. Osiris-Pompeji Kiadó, Bp.–Szeged, 42–49.

KITTLER, Friedrich

2005 *Optikai médiumok*. Magyar Műhely-Ráció Kiadó, Bp. (fordította: Kelemen Pál).

LÁNG Zsolt

2003 *Az időlátó*. In: Uő: *A szomszéd nő*. Koinónia Kiadó, Kolozsvár, 5-18.

LUHMANN, Niklas

2005a *Az írás formája*. In: Bónus Tibor et alii (szerk.): *Intézményesség és kulturális közvetítés*. Ráció Kiadó, 431–454. (fordította: Lőrincz Csongor).

2005b *Rendszerként működő rendszerek*. In: Bónus Tibor et alii (szerk.): *Intézményesség és kulturális közvetítés*. Ráció Kiadó, 294–340. (fordította: Oláh Szabolcs).

MERLEAU-PONTY, Maurice:

2006 *A látható és a láthatatlan*. L'Harmattan Kiadó. Bp. (fordította: Farkas Henrik).

2012 *Az észlelés fenomenológiája*. L'Harmattan Kiadó–Magyar Fenomenológiai Egyesület, Bp. (fordította: Sajó Sándor).

MÉSZÖLY Miklós

Megbocsátás. https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/MESZOLY/meszoly00105a_kv.html
(utolsó letöltés: 2021. V. 12.)

NIETZSCHE, Friedrich

2004 *Korszerűtlen elmélkedések.* Atlantisz Könyvkiadó, Bp. (fordították: Bognár Bulcsú, Csatár Péter, Hidas Zoltán).

PARTI NAGY Lajos

2000 *Hősöm tere,* Magvető Kiadó, Bp.

2007 *Sárbogárdi Jolán A test angyala.* Magvető Kiadó, Bp.

PATOČKA, Jan

1999 *A jelenkor értelme.* Kalligram Kiadó, Pozsony. (fordította: Németh István).

PLATÓN

2005a *A lakoma.* Atlantisz Könyvkiadó, Bp. (fordította: Horváth Judit).

2005b *Phaidrosz.* Atlantisz Könyvkiadó, Bp. (fordította: Simon Attila).

2014 *Állam.* Atlantisz Könyvkiadó, Bp. (fordította: Steiger Kornél).

ROPOLYI László

2004 *Technika és etika.* In: Fekete László (szerk.): *Kortárs etika.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 245–292.

2006 *Az Internet természete.* Typotex kiadó, Bp.

2020 *A virtualitás mint az irodalom ontológiája.* In: Mészáros András (szerk.): *Filozófia és irodalom.* MTA – Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanács, Bp.–Somorja, 13–30.

RICOEUR, Paul

1999 *Emlékezet – felejtés – történelem.* In: Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 3. A kultúra narratívái.* Kijárat Kiadó, Bp., 51–67. (fordította: Rózsahegy Edit)

SAINT-VICTOR, Hugo

Didascalicon. <https://www.thelatinlibrary.com/hugo.html> (utolsó letöltés: 2021. V. 24.)

SZABÓ Róbert Csaba

2016 *Alakváltók.* Jelenkor Kiadó, Bp.

SZLEZÁK, Thomas Alexander

2000 *Hogyan olvassunk Platón?* Atlantisz Könyvkiadó, Bp. (fordította: Lautner Péter).

2008 *Cum să-l citim pe Platon.* Ed. Grinta, Cluj-Napoca. (fordították: Meheş Teona és Rigán Lóránd).

THOMKA Beáta (szerk.)

1999 *Narratívák 3. A kultúra narratívái.* Kijárat Kiadó, Bp.

VERESS Károly

2007 *Bevezetés a hermeneutikába.* Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság, Kvár.

VERESS Károly (szerk.)

2014 *Az igazság történései. Hermeneutikai és alkalmazott filozófiai kutatások.* Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság, Kvár.

2016 *Arról, ami kimondhatatlan. Hermeneutikai és alkalmazott filozófiai kutatások.* Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság, Kvár.

WITTGENSTEIN, Ludvig

2004 *Logikai-filozófiai értekezés.* Atlantisz Könyvkiadó, Bp. (fordította: Márkus György)